

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра міжнародного, цивільного та комерційного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ЗНАЧНІ ПРАВОЧИНИ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

студентки 2 курсу, 4 м групи,
спеціальності 081 «Право»,
спеціалізації

«Комерційне право»

_____ Мартиненко Юлії Тарасівни

Науковий керівник

к.ю.н., доцент

_____ Нескороджена Лариса Леонідівна

Гарант освітньої програми

д.ю.н., доцент

_____ Гончаренко Олена Миколаївна

Київ-2021

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ	
1.1. Поняття та суть значного правочину.....	7
1.2. Істотні умови значного правочину.....	12
1.3. Відмінність значного правочину від правочину щодо якого є заінтересованість.....	17
РОЗДІЛ 2. УКЛАДЕННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ	
2.1. Порядок укладення значного правочину акціонерних товариств.....	27
2.2. Визнання значного правочину недійсним.....	35
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	43
СПИСОК ВИКОРИСТИХ ДЖЕРЕЛ	47

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі кожна господарська організація корпоративного типу відіграє досить велику роль і у закордонній, і в вітчизняній економіці, а також має вплив на міжнародну сферу в цілому. В той же час, досі недостатньо вивченими й урегульованими законодавством є правовідносини усередині господарського товариства. І хоча на сьогодні права база регулювання всієї роботи корпоративного підприємства вже досить сформована, проте вона ще не зовсім відповідає певним вимогам в господарській практиці, бо основоположний нормативний акт (Господарський кодекс України [1]), що регулює ці правовідносини, володіє багатьма недоліками. Так, проблеми недосконалості законодавчої бази із корпоративного управління, проявляються в існуванні суперечливих законодавчих норм (наприклад різночитання, дублювання норм), в порушенні прав акціонерів на участь в управлінні, на частку у прибутку та активах, недостатньому рівні інформованості акціонерів щодо діяльності товариства тощо. І усе це доволі негативно позначається на проведенні корпоративного контролю та не дозволяє забезпечити більш ефективний захист прав акціонерів. Дослідження умов укладення значних правочинів на основі аналізу чинного законодавства України зумовлює актуальність теми.

Акціонерне товариство (далі – АТ) є юридичною особою, яка відноситься до комерційних організацій корпоративного типу, метою діяльності, якої є отримання прибутку. І для цієї мети організація укладає різного роду правочини. Однак, деякі з них можуть виходити за межі господарської діяльності товариства, в юридичній літературі їх називають екстраординарними. Значення правочинів зводиться до захисту самого АТ, а також його учасників від продажу великих активів АТ за заниженою ціною або запобігти їх придбання за завищеною ціною, на інших не вигідних умовах, в тому числі в умовах конфлікту інтересів. До цієї категорії відносяться і значні

правочини, які характеризуються якісними і кількісними ознаками, які були виділені юридичною доктриною.

В цілому порядок укладення значного правочину розглядалось у наукових дослідженнях О.А. Беяневич [19], І.В. Давидова [32], О.О. Кантерман [36], К.А. Карчевського [37], З.З. Козюк [42], В.В. Корнеюк [48], К.К.Курильченко [48], А.В. Нижного [52], С.С. Подоляка [57], М.П. Ходаківського [52], Т.Б. Штим [67], [68], Г.В. Юровської [70] тощо, через призму захисту корпоративного права.

Всупереч існуючій різноманітній літературі, що стосується питань правового регулювання значних правочинів, дана тема є актуальною і малодослідженою. За останні роки норми про значні правочини зазнали великих змін. В зв'язку із чим науковий інтерес тільки зріс. Так, деякі вчені вважають, що нововведення в законодавстві нічого не змінили, змінивши одні правки на інші.

Варто відзначити, що наукова і навчальна література з господарського права згадує про наявність значних правочинів лише при розгляді питання про класифікацію правочинів. Вивченню і розвитку значних правочинів насамперед присвячені наукові роботи в області корпоративного і акціонерного права. Однак і в цих сферах юридичної науки дослідження категорії значних правочинів не можна назвати завершеними.

Практика застосування положень Закону України «Про акціонерні товариства» показала необхідність подальшого законодавчого удосконалення правового регулювання значних правочинів. Особливо актуальне питання порядку укладення значного правочину акціонерних товариств, адже судова практика має безліч прикладів в цій сфері.

Також говорячи про судову практику, то вона свідчить про велику кількість корпоративних спорів про визнання недійсними договорів в зв'язку з порушенням порядку схвалення значних правочинів. В результаті, незважаючи на безліч внесених змін до Закону України «Про акціонерні товариства», протиріччя і прогалини все ще існують в законодавстві України щодо значних

правочинів. Саме це обумовлює актуальність дослідження та подальше вивчення теми.

Метою дослідження є вивчення та аналіз правового регулювання інституту значних правочинів в АТ та надання пропозицій до вдосконалення чинного законодавства.

Для досягнення поставленої мети слід вирішити наступні **завдання**:

- визначити поняття та суть значного правочину;
- описати істотні умови значного правочину;
- показати відмінність значного правочину від правочину щодо якого є заінтересованість;
- проаналізувати порядок укладення значного правочину акціонерних товариств;
- охарактеризувати процес визнання значного правочину недійсним
- виявлення прогалин та недоліків правового регулювання значних правочинів та надання пропозицій до вдосконалення чинного законодавства.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, пов'язані з укладенням, виконанням та розірвання значних правочинів акціонерних товариств.

Предметом дослідження є значні правочини акціонерних товариств.

Методи дослідження. Дослідження було проведено за допомогою наступних загальнонаукових методів: аналіз, синтез, узагальнення, системний підхід. Також при виконанні роботи зверталися до приватноправових методів, таких як історико-правовий і формально-юридичний.

За допомогою методу аналізу було здійснено детальне вивчення поняття, суті та порядку укладення значного правочину акціонерних товариств. Метод синтезу допоміг поєднати всі складові значного правочину на практиці акціонерного товариства (п.1.1.-1.3.). Досліджено внутрішню структуру органів управління акціонерним товариством, їх склад, компетенцію, й зокрема порядок прийняття ними рішень (п.2.1.). Метод узагальнення дав змогу виявити прогалини й недоліки правового регулювання значних правочинів та надати пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства. Системний підхід

допоміг вивчити істотні умови значного правочину, показати відмінність значного правочину від правочину щодо якого є заінтересованість (пп.1.3.). Під час виконання кваліфікаційної роботи було використано історико-правовий метод, який допоміг дослідити розвиток значного правочину акціонерних товариств в історичному аспекті формування національного законодавства (пп.2.2.-2.3.).

З допомогою формально-юридичного методу вдалося опрацювати наукову літературну і джерельну базу дослідження, а також аналізувати судову практику з проблем здійснення значних правочинів акціонерних товариств.

Наукова новизна дослідження полягає в комплексному вивченні особливостей вчинення значних правочинів акціонерних товариств, порівнянні нормативно-правових актів, які регулюють діяльність цих товариств, виявленні прогалин та недоліків правового регулювання значних правочинів та надання пропозицій до вдосконалення чинного законодавства.

Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у статті «Значний правочин акціонерних товариств», що опублікована у збірнику «Правове забезпечення господарської діяльності» К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2021. С. 119-123.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що їх зміст в багатьох аспектах доповнює наукові знання із правового статусу значних правочинів та функціонування інституту акціонерних товариств.

Зібраний матеріал та узагальнення можна використати під час підготовки узагальнюючих праць, при підготовці лекційних занять і спецкурсів у вищих навчальних закладах за спеціальністю «Право».

Структура випускної кваліфікаційної роботи зумовлена метою та предметом дослідження й зокрема авторським підходом щодо розгляду обраної теми. Випускна кваліфікаційна робота складається із вступу, двох розділів, які включають в себе п'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Повний обсяг роботи становить 55 сторінок, із яких основна частина роботи

займає 46 сторінок. Список використаних джерел складається з 70 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗНАЧНИХ ПРАВОЧИНІВ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ

1.1. Поняття та суть значного правочину

Акціонерне товариство є однією з найбільш поширених організаційно-правових форм ведення підприємницької діяльності. Як і юридичні особи інших організаційно-правових форм, АТ здійснюють значну кількість цивільно-правових правочинів, деякі з яких вимагають дотримання спеціальних вимог, встановлених корпоративним законодавством [17]. До числа таких угод відносяться і значні правочини, специфіка правового регулювання яких знаходить відображення у встановленні особливого порядку отримання згоди на їх вчинення, при недотриманні якого правочин може бути визнаний недійсним.

Законодавець, наділяючи АТ загальною правоздатністю, дозволяє йому в процесі ведення діяльності здійснювати будь-які правочини. Водночас вчинення певних юридичних актів обмежено застосуванням до них спеціальних вимог, що обумовлено «екстраординарним» характером таких правочинів, із-за специфіки їх предмета і суб'єктного складу.

У зв'язку з цим в іноземній правовій системі набув поширення термін «Extraordinary transactions» («незвичайні договори»), вперше закріплений в законодавстві Англії і США. В українському законодавстві такий термін не зустрічається, проте часто згадується як в доктрині, так і в бізнес-практиці. Екстраординарним є правочин, який з яких-небудь підстав виходить за межі звичайної діяльності господарського товариства, і щодо якої для створення учасникам відповідних відносин додаткових гарантій, забезпечення їх законних інтересів законодавством або статутом встановлено особливий режим її здійснення [28, с.78].

До числа екстраординарних правочинів відносяться і значні правочини. Цей термін нормативно закріплений в українському законодавстві, а також в законодавстві країн СНД, однак відсутній в корпоративному праві ряду інших іноземних держав, як наприклад: Німеччина, Франція. Так, на думку Т.Б. Штима, в Німеччині Закон про акціонерні товариства (Aktiengesetz) не передбачає даний інститут із огляду на високий ступінь довіри до органів управління АТ, які приймають рішення про укладення угоди [27, с.152].

З приводу доцільності нормативного закріплення даного інституту в доктрині існують різні точки зору: одна група дослідників позитивно оцінює існування зазначеного інституту, інші стоять на позиції про необхідність його скасування, треті - пропонують звужити сферу його дії. Ілюстрацією третього підходу може служити думка поглядів К.А. Карчевського, який запропонував звужити сферу дії інституту значного правочину, обмежившись включенням у нього лише правочинів із заінтересованістю [37, с. 309].

Визначення правочину, що об'єднує різні організаційно-правові форми юридичних осіб, які укладають такі правочини, запропоновано І.В. Давидовою: «правочин є угодою що пов'язана з відчуженням або можливістю відчуження юридичною особою майна, вартість якого становить певну частину балансової вартості активів юридичної особи, визначеної за даними його бухгалтерської звітності на останню звітну дату, що передуює схвалення значного правочину, за винятком операцій, які здійснюються у процесі звичайної господарської діяльності» [32, с.45]. Водночас Т.Б. Штим підкреслював, що буде помилковим виключення із визначення значного правочину уточнення «прямо» або «побічно», оскільки пряме відчуження зустрічається частіше і передбачає відчуження майна, а непряме відчуження можливе і це необхідно враховувати [67, с.156].

Вчені А.В. Нижний, М.П. Ходаківський, Г.В. Юровська вважають, що введення загального поняття значного правочину дозволить усунути наявні суперечності і пропонують під ним розуміти угоду або декілька взаємопов'язаних угод, пов'язаних з придбанням, відчуженням або можливістю

відчуження юридичною особою прямо чи опосередковано його майна, вартість якого визначається відповідно до закону або установчими документами юридичної особи. В тому числі дотримуються думки, що відсутність єдиного підходу до розуміння значного правочину і не закріплення його в нормативно-правових актах є істотною прогалиною у законодавстві [52, с.39].

Других пропозицій із приводу єдиного поняття значного правочину в юридичній літературі, при вивченні даної теми, нами не було виявлено. Але щоб уникнути штучних колізій в праві, слід встановити єдині критерії значних правочинів для всіх юридичних осіб.

Загалом поняття значного правочину для національного законодавства не нове. Уперше своє відображення в нормативно-правових актах даний інститут знайшов в Законі України «Про акціонерні товариства». Також, вказане поняття використовується в різних нормативно-правових актах (Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю») стосовно юридичних осіб інших організаційно-правових форм, а також зустрічається в господарському законодавстві (Господарський кодекс України). Наприклад, під значним правочином у ст. 44 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» розуміється договір, сума якого більше ніж 50% вартості чистих активів компанії (тобто активи мінус зобов'язання), які розраховується на дату останньої поданої фінансової звітності [4].

Задля прояснення поняття та суті значного правочину варто здійснити аналіз чинного законодавства України. Так, згідно п. 4 ч. 2 ст. 2 та ч. 1 ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства» значний правочин – це правочин (окрім правочину із розміщення товариством своїх акцій), вчинений акціонерним товариством, коли ринкова вартість майна (тобто робіт чи послуг), що є його предметом, становить 10 й більше процентів вартості активів товариства, відповідно до даних останньої річної фінансової звітності. Також статутом акціонерного товариства можуть бути визначені і додаткові критерії для віднесення правочину до значного правочину [3].

Аналізуючи дані визначення, дійшли висновку, що вчиняючи правочини із різними видами підприємств, слід контролювати різноманітні показники їх діяльності зокрема.

Задля розробки належного правового інституту слід виходити із тієї мети, що досягається при його впровадженні [67]. Стосовно значного правочину в науковій літературі підкреслюється, що сутність особливого режиму значного правочину полягає у тому, що для керівників (тобто виконавчого органу) товариства передбачуються певні обмеження, що пов'язано із вчиненням деяких правочинів, перевищення яких тягне за собою наслідки в вигляді визнання правочину недійсним. Й при тому метою цього режиму є захист інтересів всіх учасників окремого господарюючого суб'єкту від нерационального чи ж необдуманого бажання виконавчого органу розпорядитись більшою частиною активів товариства [68, с.270].

Водночас, варто провести аналіз статутів АТ, в яких вони подають власне розуміння поняття значного правочину. Так, Статутом акціонерного товариства «Хартрон», визначено, що правочини вважаються значними (крім правочину з розміщення Товариством власних акцій) за умов, коли ринкова вартість майна, робіт чи послуг кожного із них перевищує 10 відсотків вартості активів Товариства згідно даних останньої річної фінансової звітності Товариства [64].

Також, згідно позицій науковців, незалежно від вартості значними правочинами є:

- правочини, предметом яких є відчуження нерухомого майна та/або майнових прав на вищезазначені об'єкти;
- правочини, предметом яких є обтяження нерухомого майна Товариства та/або майнових прав на вищезазначені об'єкти;
- договори поруки, гарантії (крім тих, що стосуються юридичних осіб, у статутному капіталі яких частка Товариства складає більше 50 (п'ятдесят) відсотків);
- кредитні договори, договори позики;

- договори надання та отримання фінансової допомоги, правочини щодо відступлення права вимоги, факторинг, правочини предметом яких є переведення боргу (окрім тих, що стосуються юридичних осіб, в статутному капіталі яких частка Товариства складає більше 50 (п'ятдесят) відсотків);
- правочини предметом яких є придбання, відчуження, обтяження, набуття у власність іншим способом акцій, часток, а також похідних цінних паперів [25, с.47].

Отже, з цього виходить, що значні правочини – це встановлені деякі обмеження щодо вчинення дій керівником юридичної особи чи її виконавчим органом. Це обмеження полягає в тому, що правочини можуть бути укладені лише зі згоди деяких осіб (в тому числі органів юридичної особи) [14]. Із огляду на вищевказане та враховуючи головну мету закріплення інституту значного правочину, можна зробити висновок про те, що предметом правочину, який відноситься до числа значних, може виступати будь-яке майно.

Також поняття значного правочину, яке закріплено у Законі про АТ, деяким чином обмежує самі можливості застосування цього інституту й зокрема створює можливість порушення прав акціонерів у випадку, коли предметом договору будуть виступати не майно (тобто роботи і послуги), а інші об'єкти цивільних прав [26, с.31].

Таким чином, здійснюючи аналіз законодавства, можна прийти до висновку, що значним вважається правочин, що у силу статуту чи ж закону відповідає деяким критеріям. І такими правочинами можуть бути угоди, які перевищують установлену суму чи направлені на розпорядження окремими активами компанії.

Хоча поняття значного правочину та правочину, щодо якого є заінтересованість, розкрито в п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» [3], проте із метою вдосконалення чинного законодавства України із питань регулювання значних правочинів акціонерних товариств нами пропонується внести наступні зміни й доповнення до деяких законодавчих актів України, а саме:

– внести зміни до Закону України «Про акціонерні товариства», змінивши назву ст. 70. «Значний правочин» на «Вимоги до порядку вчинення значного правочину» та відповідні зміни закріпити у вказаній статті;

– закріпити поняття «значного правочину акціонерного товариства» в ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства», виклавши його в такій редакції: «правочин, вчинений акціонерним товариством (статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості), коли ринкова вартість майна, що є його предметом, становить 10 й більше процентів вартості активів товариства, відповідно до даних останньої річної фінансової звітності».

1.2. Істотні умови значного правочину

Правове регулювання значного правочину поєднує у собі як корпоративне так і господарське договірне право. Оскільки сам процес надання відповідної згоди на здійснення значного правочину і є складовою частиною в корпоративному контролі, тоді уже укладення договору, що може кваліфікуватись як значний, супроводжує усю господарську діяльність певного товариства. Саме це і дає змогу дослідити такий договір у другому ракурсі, про що і показує досить велика судова практика в застосуванні значного правочину.

Рішення щодо прийняття рішення про вчинення значного правочину належить до виключної компетенції таких органів управління АТ:

- наглядова рада, коли ринкова вартість майна чи послуг, що є його предметом, становить від 10 до 25 відсотків вартості активів згідно даних останньої річної фінансової звітності певного акціонерного товариства (п. 18) ч. 2 ст. 52, ч. 1 ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства») [3];

- загальні збори акціонерів, коли ринкова вартість відповідного майна, робіт чи послуг, які є предметом цього правочину, перевищує 25 відсотків вартості активів згідно даних останньої річної фінансової звітності певного товариства (п. 22) ч. 2 ст. 33 Закону України «Про акціонерні товариства») [28].

Це рішення приймається на загальних зборах акціонерів за поданням наглядової ради акціонерного товариства. Крім того, наглядова рада публічного акціонерного товариства чи банку володіє правом в прийнятті рішення, що передбачено абзацами другим та третім ч. 2 ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства» [3]. Коли ж склад наглядової ради приватного акціонерного товариства відповідає вимогам частини четвертої статті 53 цього Закону, статутом цього товариства можна установити, що рішення, передбачені абзацами другим та третім цієї частини, можуть прийматись даною наглядовою радою. Також, на загальних зборах акціонерів можна приймати рішення й певні питання що віднесені до компетенції других органів емітента [66]. Так, рішення приймається зборами простою більшістю голосів самих акціонерів, що зареєструвались для участі в цих загальних зборах і виступають власниками голосуючих із даного питання акцій, а коли ж ринкова вартість майна, робіт чи послуг, що є предметом цього правочину, становить 50 та більше відсотків вартості активів згідно даних останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства тоді рішення приймається більш як 50 відсотками голосів акціонерів від їхньої загальної чисельності (ч 2 ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства») [3].

Водночас, норми про значні правочини, що містяться у нормативних актах, володіють однаковими цільовими напрямками. Так, в публічному секторі вітчизняної економіки включають захист прав суб'єктів господарювання та зокрема публічного інтересу від своєрідного розпорошення самої публічної власності [36].

В корпоративному секторі економіки – це захист відповідних прав усіх учасників господарського товариства від деякого негативного наслідку в діяльності директора (тобто виконавчого органу) суб'єкту господарювання у формі зменшення окремої його майнової бази (йдеться про неправомірне виведення активів окремого товариства) [19, с.56]. Також відмітимо, що такі норми не мають розглядатись як такі, які мають можливість регулювати управління усією поточною діяльністю певного акціонерного товариства.

Загалом спочатку норми щодо застосування значного правочину були відображені в Законі України «Про акціонерні товариства» [3]. Далі був прийнятий Закон України від 02.06.2016 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності» [5], в якому врегулювали сам порядок укладання значного правочину, що здійснюються цим акціонерним товариством. Господарський кодекс України доповнили статтю 73 «Значні господарські зобов'язання державного унітарного підприємства» [1].

В частині закріплення статутом додаткових критеріїв можна відзначити, що підхід, запропонований Законом України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», є більш вдалим, оскільки «інші критерії» – це самостійні ознаки операції, не пов'язані з вартістю її предмета, в зв'язку з чим значним може бути і такий правочин, вартість предмета якого буде менше встановленої в статуті товариства. «Додаткові критерії» фактично є чинними поряд з вартісним критерієм. Утворюючи з останніми фактичний склад, вони будуть обмежувати істотні умови значного правочину, що неприпустимо, тим більше, якщо враховувати, що обмеження вимог закону буде здійснюватися на локальному рівні (рівні статуту).

В тому випадку, коли на момент проведення загальних зборів приватного акціонерного товариства не можна визначити, які саме значні правочини будуть вчинятися даним товариством в ході фінансово-господарської діяльності, то загальні збори приватного акціонерного товариства (окрім банку) мають право в прийнятті рішення щодо попереднього надання згоди на вчинення значних правочинів [26], які можуть вчинятись приватним акціонерним товариством на протязі не більш як одного року із дати прийняття цього рішення, із зазначенням характеру правочинів та їхньої граничної сукупної вартості. І при тому залежно від граничної сукупної вартості цих правочинів мають застосовуватись відповідні положення частини другої статті 70 (ч 3 ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства») [3].

Водночас, Закон про АТ дає можливість надавати попередню згоду на вчинення такого значного правочину. Саме тому слід вносити до порядку денного річних загальних зборів всіх акціонерів відповідне питання щодо попереднього надання згоди на вчинення значного правочину як обов'язкове й нагальне. Відмітимо також, що Законом передбачено і наявність повноваження наглядової ради щодо прийняття рішення про надання згоди на учинення значних правочинів, вартість якого не має перевищувати 25 % вартості активів окремого товариства за попередній звітний рік [33].

Так, особливістю діяльності акціонерних товариств є те, що розкриття їх річної звітності є обов'язком цих товариств, й тому усі контрагенти можуть володіти інформацією про розмір активів [17].

Таким чином, істотні умови значних правочинів акціонерних товариств щодо набуття й відчуження корпоративних прав слід класифікувати згідно критерію виду джерела, за яким установлені наступні вимоги:

- загальні, що є обов'язкові для усіх договорів (установлені ЦК України);
- визначені спеціальним законодавством;
- обумовлені природою і особливістю певного договору.

Щодо норм значних правочинів, які відображені в Законі України «Про акціонерні товариства», то вони вимагають більшої уваги, адже їхнє застосування в судовій практиці виявляють недоліки як законодавчого так і теоретичного характеру. Сам Закон України «Про акціонерні товариства» не містить спеціальних умов стосовно змісту значного правочину. А порядок укладення цих значних правочинів урегульовано ст. 70 вищезазначеного Закону. Він вміщує процес отримання відповідної згоди таких органів як наглядова рада або загальні збори акціонерів, в залежності від вартості певного предмету правочину, який укладається, методом прийняття рішення стосовно надання згоди на вчинення цих значних правочинів або ж попереднього надання згоди на учинення значних правочинів в цілому. Тому вартість предмету значних правочинів слугує деяким критерієм розмежування в

компетенції наглядової ради й зокрема загальних зборів стосовно прийняття окремого рішення.

Додатково слід вказати, що для АТ окремо встановлюються вимоги до порядку прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів. Але через особливості проведення голосувань зборами учасників ТОВ такі норми мають значення виключно для АТ.

Відмітимо, що згідно ч. 2 ст. 72 Закону України «Про акціонерні товариства» подальше схвалення правочину товариством в порядку, установленому для прийняття рішення щодо надання згоди на його учинення, може створювати, змінювати, припиняти цивільні права й обов'язки акціонерного товариства із часу вчинення такого правочину [3].

Закріплюючи правила щодо виключення можливостей обходу вимог в момент здійснення значного правочину, закони про АТ говорять про «заборону ділити предмет правочину» [19, с. 57]. На наш погляд, закон про АТ з цього приводу пропонує більш вдале правило. Це пов'язано з тим, що визначення в якості значного кожного із правочинів, утворених в результаті штучного поділу одного правочину, автоматично призводить до необхідності подальшого схвалення кожного з таких правочинів в загальному порядку, встановленому для схвалення значних правочинів. У разі неотримання згоди на його вчинення, відповідний правочин не має за собою юридичних наслідків. Згідно акціонерному і господарському законодавству, необхідно встановити не тільки сам факт штучного поділу предмета значного правочину, але і довести відповідну мету – обхід положень про значний правочин. До того ж не зовсім зрозумілі і юридичні наслідки недотримання цієї заборони [52, с. 137].

Істотні умови договору містять: предмет договору, який визначений самим законом як істотний або необхідний для договорів деякого виду, стосовно яких за заявою хоча би одної із сторін повинно бути досягнуто згоди (ст. 638 ЦК України) [2].

Істотні умови укладання договору носять загальний характер. Слід визначити істотні умови згідно ГК України, оскільки це насамперед

господарські відносини. Так, ст.180 ГК України, істотними визначає умови, що визнані такими за законом чи необхідні для договору даного виду, а також умови щодо яких на вимогу однієї зі сторін повинна бути досягнута згода [1].

Отже, істотні умови значного правочину виступають його кумулятивними ознаками. При тому у законодавстві мають бути із потрібним ступенем однозначності визначено як порогове значення самої ціни, так й предмет (тобто юридичні об'єкти) договору, які б допомагали визначати його типи (оскільки досить велике значення це буде мати під час кваліфікації окремого договору, які вчинявся в процесі здійснення поточної господарської діяльності). Статут акціонерного товариства може визначати додатковий критерій для зарахування правочину до значного правочину (ч. 1 ст. 70 Закону «Про акціонерні товариства»).

1.3. Відмінність значного правочину від правочину щодо якого є заінтересованість

На сьогодні існує спрощений порядок як створення так і управління (принаймні у порівнянні із акціонерними товариствами), відсутністю занадто високих вимог до розміру статутного капіталу, порядку його формування і з іншими аспектами корпоративного управління. Акціонерні товариства за типом поділяються на публічні товариства і приватні товариства. Так, самі особливості правового статусу як публічних так і приватних акціонерних товариств встановлюються законодавством. Згідно ч. 4 ст. 3 Закону України «Про акціонерні товариства» повне найменування акціонерного товариства українською мовою має містити назву його типу (тобто публічне або приватне) й зокрема організаційно-правової форми (акціонерне товариство). З цього помітно, що у даному законі саме поняття «організаційно-правова форма» уживається у другому, більш вузькому значенні, аніж в ст. 83 ЦК України. Адже фактично, організаційно-правовою формою визнається окремий вид

господарського товариства. Тож акціонерні товариства за типом поділяються на публічні акціонерні товариства і приватні акціонерні товариства. Таким чином, сам тип акціонерного товариства не є тотожним його організаційно-правовій формі. Крім того, в абз. 2 ч. 2 ст. 5 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначено, що зміна типу товариства із приватного на публічне чи з публічного на приватне не є його перетворенням.

Водночас Закон про АТ містить позицію щодо дворічного перехідного періоду для новоствореного АТ стосовно потреби погодження значного правочину за таких умов:

- ринкова вартість певного майна, роботи чи послуги згідно правочину становить більше 10 % вартості активу по даних останньої річної фінансової звітності чи розміру статутного капіталу;
- стороною правочину є засновник АТ (ч. 6 ст. 70) [34].

Таким чином, неврегульованість питання щодо погодження значного правочину та правочину щодо якого є заінтересованість й створило в судовій практиці правову невизначеність, стосовно того, які саме правочини виступають значними.

Так, укладаючи правочин із акціонерним товариством, серед більшості контрагентів уже звикли до самого порядку погодження правочину. В той же час на відміну від правочину щодо якого є заінтересованість, Закон про АТ дає можливість приватним АТ приймати рішення щодо попереднього надання згоди на учинення значного правочину у випадку, коли на час проведення загальних зборів акціонерів неможливо визначити, які саме значні правочини будуть вчинятися АТ в період фінансово-господарської діяльності. І при тому ця згода не має перевищувати одного року та у рішенні слід зазначати характер правочинів та їхню граничну сукупну вартість [33, с.179]. Законом про АТ обумовлено наявність повноваження наглядової ради на прийнятті рішення про надання згоди на вчинення значних правочинів, де вартість має не перевищувати 25 % вартості активу даного товариства за попередній фінансовий рік.

Таким чином, ознаки значного правочину та правочину щодо якого є заінтересованість в частині закріплення вартості її предмета прямо встановлені законом. На відміну від правочину щодо якого є заінтересованість майновою базою для такого правочину не є чисті активи, а просто активи товариства (підприємства) [23]. Розмір активів визначається останньою річною, а не квартальною звітністю (ст.2 Закону України про АТ).

Також варто провести аналіз значного правочину та правочину щодо якого є заінтересованість по Статуту акціонерного товариства «Хартрон» [64]. Так, рішення щодо надання згоди на учинення значного правочину, коли ринкова вартість майна, робіт чи послуг, що є його предметом, становить від 10 до 25 відсотків вартості активів Товариства згідно даних останньої річної фінансової звітності Товариства чи щодо правочинів щодо яких є заінтересованість, приймається Наглядовою радою більш ніж двома третинами голосів членів Наглядової ради, що були присутні на засіданні Наглядової ради (чи приймають участь в заочному голосуванні). В тому випадку, коли не було прийнято Наглядовою радою рішення щодо надання згоди на вчинення значного правочину питання про вчинення цього правочину можна винести на розгляд Загальних зборів [64, с.61].

Водночас рішення щодо надання згоди на учинення значного правочину, коли ринкова вартість майна, робіт або послуг, що є його предметом, перевищує 25 відсотків вартості активів акціонерного товариства згідно даних останньої річної фінансової звітності АТ, приймається Загальними зборами за поданням Наглядової ради [64, с.61].

А рішення щодо надання згоди на учинення значного правочину, коли ринкова вартість майна, робіт, чи послуг, що є предметом цього правочину, перевищує 25 відсотків, проте менша ніж 50 відсотків вартості активів [24] акціонерного товариства згідно даних останньої річної фінансової звітності АТ, приймається простою більшістю голосів акціонерів, що зареєструвались для участі в Загальних зборах та є власниками голосуючих із даного питання акцій. Наглядова рада АТ складається не менш як на одну третину із незалежних

директорів, рішення, передбачені даною частиною, можуть прийматись даною Наглядовою радою [70, с.96].

Рішення щодо надання згоди на учинення значного правочину, коли ринкова вартість майна, робіт чи послуг, що виступає предметом цього правочину, становить 50 і більше відсотків вартості активів АТ згідно даних останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства, приймається на Загальних зборах більш як 50 відсотками голосів акціонерів від загальної їхньої кількості [52, с.61].

На загальних зборах акціонерного товариства приймаються рішення щодо попередньо наданої згоди на вчинення значних правочинів. І коли на час проведення Загальних зборів немає можливості визначити, які саме значні правочини будуть вчинятися акціонерним товариством в ході поточної господарської діяльності, тоді Загальні збори можуть прийняти рішення щодо попереднього надання згоди на вчинення значного правочину, що можуть вчинятись АТ на протязі не більше як 1 року із дати прийняття цього рішення, із зазначенням характеру правочинів та їхньої граничної сукупної вартості.

Водночас рішення про надання згоди на вчинення правочину, щодо вчинення якого є заінтересованість, приймається певним органом акціонерного товариства, коли ринкова вартість майна чи послуг або сума коштів, що є предметом правочину із заінтересованістю, перевищує сто мінімальних заробітних плат, виходячи із розміру мінімальної заробітної плати станом на 1 січня поточного року.

Згідно статуту АТ «Хартрон», особою, заінтересованою у вчиненні Товариством правочину, може бути будь-яка із наступних людей:

- 1) Посадова особа органу акціонерного товариства чи її афілійовані особи.
- 2) Акціонер, який одноосібно чи спільно із іншими афілійованими особами володіє щонайменше 25 голосуючих відсотками акцій даного товариства, і його афілійовані особи (окрім випадку, коли акціонер прямо або опосередковано володіє 100 відсотками голосуючих акцій АТ).

3) юридична особа [64, с. 63].

Також особа, вважається заінтересованою в учиненні акціонерним товариством правочину, коли вона:

- 1) Є стороною цього правочину чи є членом виконавчого органу юридичної особи, яка є стороною правочину.
- 2) Отримує винагороду за вчинення цього правочину від акціонерного товариства (посадових осіб АТ) чи від особи, яка є стороною правочину.
- 3) Унаслідок цього правочину набуває майно.
- 4) Бере участь в правочині як представник чи посередник (окрім представництва акціонерного товариства посадовими особами).

Водночас, особа, що заінтересована в учиненні правочину, зобов'язана завчасно проінформувати акціонерне товариство про наявність в неї цієї заінтересованості, направивши наступну інформацію:

- ознаки заінтересованості особи в учиненні правочину;
- проєкт правочину.

Правління на протязі п'яти робочих днів з моменту отримання цієї інформації зобов'язана надати проєкт правочину та пояснення стосовно ознаки заінтересованості Наглядовій раді АТ [64].

В свою чергу, Наглядова рада, із метою проведення оцінки такого правочину, щодо якого є заінтересованість, на відповідність його умов звичайним ринковим умовам має залучити незалежного аудитора (тобто аудиторську фірму), суб'єкта оціночної діяльності чи другу особу, що володіє відповідною кваліфікацією [64].

Коли заінтересована в учиненні правочину особа виступає членом Наглядової ради, тоді ця особа не володіє правом голосу із питання вчинення даного правочину.

Рішення щодо надання згоди на учинення правочину із заінтересованістю приймається через більшість голосів членів Наглядової ради, що не є заінтересованими в учиненні правочину, які були присутні на засіданні цієї ради.

Також рішення щодо надання згоди на учинення правочину із заінтересованістю виносяться на розгляд Загальних зборів, коли:

- 1) Усі члени Наглядової ради є заінтересованими в учиненні цього правочину.
- 2) Ринкова вартість майна чи послуг або ж сума коштів, які є його предметом, перевищують 10 відсотків вартості активів, згідно даних останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства [64, с.63].

Коли Наглядова рада приймала рішення щодо відхилення правочину із заінтересованістю чи не здійснювала іншого рішення на протязі 30 днів із моменту отримання потрібної інформації, питання щодо надання згоди на учинення правочину із заінтересованістю можна винести на розгляд Загальних зборів.

Під час голосування щодо надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю всі акціонери, що заінтересовані в учиненні такого правочину, не володіють правом голосу, а рішення із даного питання приймається більшістю голосів незаінтересованих акціонерів, що зареєструвались задля участі у Загальних зборах і ті яким належать голосуючі із цього питання акції зокрема.

А після прийняття рішення щодо надання згоди на учинення правочину, стосовно якого є заінтересованість, акціонерне товариство зобов'язано оприлюднити його істотні умови у передбаченому законодавством порядку.

В той же час, правочин не є правочином із заінтересованістю у випадку:

- 1) Реалізації акціонерами переважного права згідно статті 27 Закону України «Про акціонерні товариства» [3].
- 2) Викупу акціонерним товариством у акціонерів розміщених ним акцій згідно статті 66 Закону України «Про акціонерні товариства» [3].
- 3) Виділу і припинення акціонерного товариства [38].
- 4) Надання посадовою особою органів акціонерного товариства чи акціонером, що одноосібно або спільно із афілійованими особами володіє 25 й більше відсотками голосуючих акцій цього товариства, на безоплатній основі

гарантії, поруки (в тому числі й майнової поруки), застави чи іпотеки особам, які надають АТ позику.

До того ж всю відповідальність за шкоду, заподіяну акціонерному товариству правочином, учиненим із порушенням вищезазначених вимог, несе особа, заінтересована у вчиненні АТ цього правочину [47, с.64].

Таким чином, виникають питання про недійсність значного правочину і про вид такої недійсності [40]. Відповідно до ЦК України, недійсні правочини встановлюються безпосередньо законом. В даному випадку на недійсність значного правочину прямо не вказується. Але не вказується і на необхідність дотримання певного порядку (зокрема, судового) визнання правочину недійсним, що в свою чергу дозволило б віднести даний правочин до спірних. Адже із-за відсутності рішення про схвалення, призводить до визнання значного правочину недійсним. Однак можливість так званого відновлення правочину через подальше схвалення фактично свідчить про необхідність віднесення значного правочину до спірного [21, с.117]. Виходячи з вищесказаного, можна було б порадишити детально врегулювати дане питання, щоб уникнути подальшого неоднозначного формування судової практики.

В ст. 92 Цивільного кодексу України визначено, що орган або особа, які згідно установчих документів юридичної особи чи закону виступають від її імені, зобов'язані діяти у інтересах юридичної особи, добросовісно та розумно й не перевищувати власних повноважень. У відносинах із третіми особами обмеження повноваження стосовно представництва юридичної особи не володіє юридичною силою, окрім випадку, коли юридична особа доведе, що третя особа знала чи за усіма обставинами не могла не знати про ці обмеження.

Зазначимо, що і в Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (ст. 46) [4] і в Законі України «Про акціонерні товариства» (ст.72) [3] представлено наслідки порушення порядку надання згоди на учинення значних правочинів чи правочинів щодо яких є заінтересованість, й зокрема можливість подальшого схвалення певного правочину. Так, значний правочин, та правочин, щодо якого є

заінтересованість, учинений із порушенням порядку прийняття рішення щодо надання згоди на його вчинення, може утворювати, змінювати, припиняти цивільні права й обов'язки акціонерного товариства тільки у випадку подальшого схвалення правочину товариством в порядку, установленому для прийняття рішення про надання згоди на його учинення. Водночас подальше схвалення правочину товариством в порядку, установленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, може створювати, змінювати, припиняти цивільні права й обов'язки акціонерного товариства із часу вчинення даного правочину [56, с.54]. Подібні положення є у цивільному законодавстві, в ст. 241 Цивільного кодексу України: правочин, вчинений представником з перевищення повноваження, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляв, тільки в випадку наступного схвалення правочину даною особою [2].

Також ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства» визначає питання стосовно рішення щодо надання згоди на вчинення правочину, стосовно вчинення якого є заінтересованість, приймає відповідний орган акціонерного товариства згідно із даною статтею, коли ринкова вартість майна чи послуг чи сума коштів, що є предметом правочину із заінтересованістю, перевищує 1 відсоток вартості активів згідно даних останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства [3]. Також статутом акціонерного товариства можна установити нижче граничне значення, до того ж може бути встановлено і додаткові випадки віднесення правочину до правочину із заінтересованістю. Це рішення має містити певний перелік умов проекту правочину, що можна змінювати згідно рішення виконавчого органу акціонерного товариства в процесі вчинення правочину із заінтересованістю. У випадку відсутності цього переліку умови правочину не можуть відрізнятися від умов самого проекту, що наданий згідно частини четвертої ст.71. [3]. Відмітимо, що на відміну від акціонерного товариства, в ст. 45 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» подано інше визначення правочину із

заінтересованістю, тобто: правочин вважається правочином, із заінтересованістю, коли його укладає товариство із будь-ким із таких осіб:

- 1) посадовою особою товариства або її афілійованою особою;
- 2) учасником, що одноосібно чи спільно із афілійованими особами володіє часткою, що становить 20 відсотків статутного капіталу товариства, або його афілійованими особами;
- 3) юридичною особою, у якій будь-яка з осіб, передбачених пунктами 1 і 2 цієї частини, є членом органу товариства, тобто особою, що здійснює функції управління таким товариством (у випадку передання їй повноважень виконавчого органу товариства, передбаченого законом);
- 4) другою особою, що визначена статутом товариства [4].

Варто відмітити, що посадові особи товариства, які вважаються винними в порушенні порядку учинення правочинів із заінтересованістю, будуть солідарно відповідати за збитки, завдані товариству.

Законодавством не встановлено мінімального вартісного порогу для правочину щодо якого є заінтересованість, а тому нема потреба з'ясовувати критерії заінтересованості особи [69, с. 473]. Коли ж учасники товариства не доходять згоди про установлення у статуті порядку погодження правочину щодо якого є заінтересованість, правила ст. 45 застосуванню не підлягають.

На сьогодні існує значна судова практика Вищого господарського суду України, Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду щодо справ по порушеннях порядку надання згоди на учинення значного правочину та правочину із заінтересованістю у акціонерних товариствах.

Так, вітчизняні адвокати, що спеціалізуються по господарських справах зазначають, що досить розповсюдженою є практика установлення статутом певних обмежень стосовно укладання акціонерним товариством кредитних угод, договорів щодо відчуження нерухомого майна й інше [34]. Саме така практика продовжує застосовуватись й Верховним Судом, який в Постанові по справі №910/18506/16 від 21 лютого 2018 року зазначав, що збільшені вимоги до порядку укладання й погодження правочинів стосовно розпорядження

майном компанії застосовуються лише тоді, коли це розпорядження пов'язано виключно із відчуженням майна, а не із будь-якою правомочністю власника майна [16]. Загалом, на наш погляд, варто виділити дві головні групи ризиків стосовно порушення порядку надання згоди на вчинення значного правочину і правочину із заінтересованістю: корпоративні та податкові.

Так, корпоративні ризики більш виражені. Оскільки це найбільша категорія справ щодо визнання правочину недійсним через перевищення повноваження органами або посадовими особами товариства. Водночас, існують і спори за позовом акціонерів (тобто учасників). Так, Цивільним кодексом України передбачено підстави для визнання правочину недійсним. І одна із головних підстав (ч. 2 ст. 203 ЦК України) – недодержання в час вчинення правочину стороною (сторонами) вимог потрібного обсягу цивільної дієздатності, тобто перевищення повноваження [2].

Таким чином, в частині визначення наслідків порушення порядку здійснення значного правочину Закон про АТ встановлює правила, тотожні запропонованим в Законі про ТОВ. У зв'язку з цим, ГК України вносить поправку, що недійсним є значний правочин, укладений з порушенням встановленого порядку. Зокрема, ГК України передбачає, що велике господарське зобов'язання, вчинене з порушенням встановленого порядку, може бути визнано судом недійсним за позовом державного унітарного підприємства або органу, до сфери управління якого воно належить. Таким чином, мова йде саме про спірність значного правочину. Саме з цього слід виходити судам при вирішенні спорів, що виникають у разі порушення порядку здійснення значного правочину АТ [56].

Отже, з огляду на такі відмінності значного правочину від правочину щодо якого є заінтересованість, відмітимо, що, вчиняючи правочини із різноманітними видами підприємств, слід контролювати й різні показники їх діяльності.

РОЗДІЛ 2

УКЛАДЕННЯ АКЦІОНЕРНИМ ТОВАРИСТВОМ ЗНАЧНИХ ПРАВочИНІВ

2.1. Порядок укладення значного правочину акціонерних товариств

Основною метою діяльності будь-якого комерційного підприємства є отримання прибутку, що й передбачає укладення значної кількості правочинів. Проте порядок укладення правочину має свої особливості в залежності від організаційно-правової форми всіх сторін. І одним з найбільш врегульованих в даному питанні є акціонерне товариство. Насамперед це пов'язано із спробою законодавця захистити інтереси усіх зацікавлених осіб, в тому числі й великої кількості акціонерів [17].

В більшості акціонерні товариства створено в Україні у результаті проведення своєрідної приватизації державних підприємств. Водночас існує чимало підприємств, що свідомо утворені засновниками у формі акціонерного товариства із метою захисту корпоративного співіснування декількох інвесторів [66, с.54]. Окрім цього, в багатьох акціонерних товариствах є декілька власників, що хочуть забезпечити за допомогою зрозумілої і ефективної системи корпоративного управління захист власних інтересів [18, с.153].

Тому корпоративне управління – це не лише процес обрання органів товариства, а механізм узгодження прав й інтересів досить різних суб'єктів, не тільки акціонерів та менеджменту, а зокрема контрагентів та держави [26, с.32]. Одним із елементів такого механізму є процес надання згоди на вчинення значного правочину та правочину щодо якого є заінтересованість [19, с. 56].

Сутність інституту значного правочину розкривається через особливий порядок його укладення, основним етапом якого є схвалення правочину уповноваженим органом. Особливий порядок укладення значного правочину є підставою для його віднесення до екстраординарних операцій. Метою такого порядку є створення для учасників відповідних відносин додаткових гарантій

забезпечення їх прав і законних інтересів. Оскільки можливі зловживання з боку виконавчого органу товариства при здійсненні операцій, пов'язаних з розпорядженням майном (активами) АТ в значному розмірі.

При аналізі норм про АТ, присвячених регулюванню порядку укладення значного правочину, то можна прийти до висновку, що віднесення компетенції того чи іншого органу щодо прийняття рішення про надання згоди залежить від вартості предмета правочину. Зокрема, якщо вартість майна становить від 10 до 25 відсотків балансової вартості активів товариства згідно даних останньої річної фінансової звітності, то рішення про згоду на вчинення чи про подальше схвалення значного правочину приймає наглядова рада. У випадку коли не було прийнято наглядовою радою рішення щодо вчинення значного правочину, тоді питання про його вчинення варто винести на розгляд загальних зборів. Коли ж вартість майна товариства, перевищує 25 відсотків вартості активів – рішення про вчинення значного правочину за поданням наглядової ради приймається загальними зборами.

Якщо ринкова вартість майна чи послуг коливається від 25 до 50 відсотків вартості активів АТ – рішення приймаються більшістю голосів акціонерів, що приймають участь у загальних зборах акціонерів; від 50 і більше відсотків – рішення приймається при наявності більше як половини голосів акціонерів від їх загальної кількості [56, с.179]. Разом з тим, в тому випадку, коли члени ради директорів не дійшли одностайності, то рада директорів приймає рішення про передачу цього питання на розсуд загальних зборів акціонерів, а вони в свою чергу приймають рішення більшістю голосів акціонерів – власників голосуючих акцій, що приймають участь у загальних зборах акціонерів [66, с.271].

В ст.33 Закону України «Про акціонерні товариства» зазначається, що наглядова рада має право включити до порядку денного загальних зборів будь-яке питання, що віднесено до її виключної компетенції законом або статутом, для його вирішення загальними зборами [3].

Для акціонерного товариства існує такий загальний порядок вчинення значного правочину, згідно якого посадова особа володіє правом укласти договір (ч.1-2 ст.70 Закону України про АТ):

- за умови згоди наглядової ради, а в разі не ствердного рішення, правочин приймається загальними зборами акціонерів – коли вартість предмету коливається в межах від 10 % до 25 % вартості активів;
- за умови наявності згоди загальних зборів акціонерів, що було прийнято більшістю голосів самих акціонерів, які зареєструвались для участі в загальних зборах акціонерів – коли вартість предмету вже може перевищувати 25 %, однак менша аніж 50 % вартості активів;
- наявність згоди наглядової ради – коли вартість предмету може перевищувати 25%, однак є менша ніж 50% вартості активів;
- наявність згоди загальних зборів акціонерів, що прийнято більшістю голосів акціонерів, тобто 50 % від їхньої загальної кількості – коли вартість предмету може перевищувати 50 % вартості активів [3].

Варто зазначити, що мало хто із акціонерних товариств враховує використане законодавче формулювання «ринкова вартість». Часто посадові особи із метою ухилення від необхідності узгодження значного правочину із відповідним органом штучно зменшують її вартість.

Водночас такі дії є невиправданими, адже в майбутньому матимуть істотні наслідки. Зокрема, у випадку коли акціонер чи наглядова рада товариства дізнаються про укладення значного правочину, зможуть подати в суд відповідний позов і довести, що вартість правочину не є ринковою, встановити «ринкову» вартість та визнати правочин недійсним. Як відомо, наслідки недійсності правочину очевидні – повернення сторін у первісний стан, а у деяких випадках наслідки для подальшої діяльності акціонерного товариства в цілому можуть бути фатальними [54].

В момент укладання значного правочину, за умови відсутності рішення щодо надання дозволу чи прийняття цього рішення із порушенням вимог законодавства, цей правочин в майбутньому може бути ухвалений належним

органом товариства в порядку згідно якого має прийматись рішення щодо надання згоди (ст.46 ЗУ про ТОВ та ст.72 ЗУ про АТ) [3; 4]. Проте, коли цього ухвалення нема, тоді виникає підстава згідно якої сторона, яка перевищила повноваження може не виконувати договірні зобов'язання, та зокрема вимагати визнання такого правочину недійсним в судовому порядку [36].

У випадку коли на момент проведення загальних зборів неможливо визначити, які саме значні правочини будуть вчинятися акціонерним товариством в ході поточної господарської діяльності, тоді загальні збори мають можливість прийняти рішення щодо попереднього надання згоди на вчинення значного правочину [40], що може вчинятись товариством на протязі не більше як одного року із часу прийняття цього рішення, із зазначенням самого характеру правочину та їхньої граничної сукупної вартості із дотриманням порядку, що передбачене для затвердження значного правочину (ч 3 ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства») [3].

Законодавством встановлено обов'язок публічних акціонерних товариств оприлюднити істотні умови значного правочину, стосовно якого є заінтересованість, після процесі прийняття рішення щодо надання згоди на його учинення (ч. 10 ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства») [3]. Відмітимо, що винятків із цього обов'язку національним законодавством не передбачено.

Водночас доцільність цих змін зумовлена тим, що згідно п. 4) ч. 2 ст. 68 Закону України «Про акціонерні товариства» кожен акціонер – власник привілейованих акцій товариства володіє правом вимагати процесу здійснення обов'язкового викупу акціонерним товариством належних йому простих акцій, коли є він був зареєстрований для участі в загальних зборах і голосував проти прийняття загальними зборами відповідного рішення, насамперед, про надання згоди на вчинення товариством значного правочину, в тому числі про надання попередньої згоди на його вчинення [3]. Тому в результаті такого опублікування відповідних відомостей, й очікується підвищення рівня гарантування інтересу інвестора.

Варто зазначити, що такі зміни, які спрямовано на можливість подання інформації, уже внесено до Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів, затвердженого рішення Національної комісії із цінних паперів та фондового ринку від 03.12.2013 № 2826 [6], а також Рішення Про затвердження Змін до Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів 24.12.2019 № 781 [7].

Основний критерій, який вирізняє значний правочин акціонерного товариства від інших правочинів, є його розмір вартості. При закріпленні розміру значного правочину прив'язка закону робиться як до вартості його предмета, так і до співвідношення такої вартості з встановленим законом показником, що характеризує майновий стан товариства на певний момент часу. Говорячи про показник, із яким порівнюється вартість майна, яке є предметом значного правочину, слід відмітити, що згідно Закону України «Про акціонерні товариства» [3] до такого показника прямо віднесена вартість активів товариства. Разом з тим, можна відзначити, що в якості відповідного показника можуть виступати й інші категорії. Серед них варто виділити розмір статутного капіталу (фонду), розмір чистих активів товариства, розмір майна товариства тощо [50, с. 89].

Крім того, базовим показником, із яким слід порівнювати вартість предмета значного правочину має бути виключно вартість активів АТ, зазначена у відповідному балансі, або, іншими словами балансова вартість активів товариства.

Саме тому у чинному та перспективному корпоративному законодавстві України необхідно закріпити відповідне правило, у якому буде встановлена прив'язка саме до балансової вартості активів товариства. Такий підхід слід застосовувати і в інших випадках, коли законодавством будуть окремо виділятися норми значного правочину (законодавство про інші організаційно-правові форми, законодавство про банкрутство тощо). Разом із цим, на законодавчому рівні варто розглянути й питання про використання в якості належного показника не просто балансову вартість активів товариства, а

балансову вартість його чистих активів, як показника, який більш точно характеризує майнову базу акціонерного товариства. Окрім цього, виконавчому органу буде набагато складніше в односторонньому порядку змінити розмір чистих активів, а тому можливість обходу законодавчих положень про значний правочин буде значно зменшена. На наш погляд, саме такий підхід змін позитивно вплине на майнову базу акціонерного товариства.

Також варто визначити зміст і особливості прийняття рішення щодо укладення правочину стосовно вчинення яких є заінтересованість. Так, правочин із заінтересованістю укладається в наступному випадку (ст. 71 Закону про АТ) [3]:

1) посадова особа, що заінтересована в учиненні правочину, зобов'язана завчасно надати інформацію для товариства про наявність в неї такої заінтересованості, при тому направивши ознаки заінтересованості особи в учиненні правочину і відповідно сам проект правочину;

2) виконавчий орган певного акціонерного товариства на протязі п'яти робочих днів із моменту отримання цієї інформації повинен надати цей проект правочину та пояснення стосовно ознак заінтересованості вже наглядовій раді акціонерного товариства, а у випадку відсутності наглядової ради – кожному акціонеру особисто;

3) наглядова рада (а у випадку коли утворення такої наглядової ради не передбачено законодавством і зокрема статутом акціонерного товариства, – виконавчий орган акціонерного товариства) із метою проведення певної оцінки правочину, стосовно якого є заінтересованість, на його відповідність до звичайних ринкових умов, тоді залучає незалежного аудитора, а також суб'єкта оціночної діяльності чи другу особу, що володіє відповідною кваліфікацією. Водночас вимоги даної частини не застосовуються в приватному акціонерному товаристві, коли ж інше не передбачено його статутом;

4) прийняття рішення щодо надання згоди на вчинення правочину із заінтересованістю відбувається більшістю голосів самих членів наглядової ради, що не є заінтересованими у вчиненні даного правочину, а також

присутніх на засіданні наглядової ради. І коли заінтересована у вчиненні цього правочину особа є членом наглядової ради певного акціонерного товариства, тоді вона не володіє правом голосу із питання вчинення даного правочину. А коли на засіданні присутній тільки один незаінтересований член наглядової ради, то рішення про надання згоди на учинення цього правочину із заінтересованістю приймається таким членом одноосібно.

Зокрема, приписи ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства» не використовуються в наступних випадках:

- 1) в процесі реалізації акціонером переважного права згідно ст. 27 даного Закону;
- 2) під час викупу товариством у деяких акціонерів розміщених ними акцій згідно ст. 66 Закону про АТ;
- 3) під час виділу і припинення акціонерного товариства;
- 4) під час надання посадовою особою органів товариства чи акціонером, що одноосібно чи спільно із афілійованими особами володіє 25 та більше відсотками простих акцій товариства, на безоплатній основі певних гарантії, поруки (в тому числі й майнова порука), застави особам, що надають акціонерному товариству позику [3].

Відмітимо той факт, що законодавством також встановлено і додаткові до загальноправових негативні наслідки із-за недотримання самого порядку укладення цих видів правочинів:

- 1) несуть відповідальність за шкоду, що заподіяна акціонерному товариству правочином у вчиненні якого є заінтересованість із порушенням відповідних спеціальних вимог законодавства, несе особа, що заінтересована у вчиненні акціонерним товариством цього правочину (відповідно до ч. 11 ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства») [3].

В юридичній літературі відзначають, що статті закону, які стосуються порушення порядку укладення значного правочину не є досконалими і потребують доопрацювань, хоча б в частині фіксації відповідальності за зобов'язаннями як управляючих корпорацією, так і самої корпорації.

2) коли значний правочин та правочин, стосовно якого є заінтересованість, учинений із порушенням порядку прийняття рішення щодо надання згоди на його учинення, може створювати, змінювати, припиняти цивільні права й обов'язки акціонерного товариства тільки у випадку подальшого ухвалення правочину товариством в порядку, що встановлений для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення. Оскільки подальше ухвалення правочину товариством в порядку, що встановлений для прийняття рішення щодо надання згоди на його вчинення, зокрема створює, змінює, припиняє цивільні права й обов'язки акціонерного товариства із часу вчинення такого правочину (згідно ст. 72 Закону про АТ) [3].

Наразі після впровадження відповідного механізму надання згоди на вчинення правочину щодо якого є заінтересованість почала формуватись судова практика. Приміром, згідно Постанови ВГСУ від 22.06.2017 в справі №904/9759/16: можливість застосування обмеження у голосуванні про надання згоди на учинення правочину із заінтересованістю, що визначено ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства», дана стаття пов'язує із наявністю сукупності ознак, установлених у частинах 2, 3 цієї статті та наявністю умови, визначеного у ч. 8 зазначеної статті (тобто при голосуванні). Із огляду на це, колегією суддів касаційної інстанції визнавсь правомірним висновок місцевого господарського суду про те, що під час голосування по другому питанню порядку денного, встановлені ч. 8 ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства», не поширювалися на акціонера Товариства, оскільки зазначена норма Закону не містить обмежень в голосуванні акціонера, афілійовані особи якого можуть бути зацікавлені у скоєнні акціонерним товариством правочину [14]. З даної справи помітно, що коли заінтересована особа у здійсненні правочину є афілійована особа акціонера (тобто власник понад 25% акцій), безпосередньо сам акціонер має право голосу при ухваленні рішення про надання згоди на здійснення такого правочину. На наш погляд, це недолік даного Закону.

Таким чином, для укладення значного правочину акціонерному товариству потрібно отримати згоду його органів, а саме від загальних зборів АТ або наглядової ради АТ. Рішення про згоду вважається отриманим при певній кількості голосів. Регулювання порядку укладення значного правочину акціонерних товариств носить імперативний характер, що обумовлено необхідністю введення механізму контролю зі сторони учасників товариства за процесом укладення правочину на значні суми.

2.2. Визнання значного правочину недійсним

Згідно ст. 203 і ст. 215 Цивільного кодексу України за умови недодержання вимог щодо форми правочину є підставою визнання недійсності правочину [2].

Також згідно ст. 72 Закону про АТ, значний правочин, правочин, щодо якого є заінтересованість, вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки акціонерного товариства лише у разі подальшого схвалення правочину товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення [3].

Мається на увазі, що непогоджений значний правочин не може спричинити будь-якого зобов'язання для сторін. Подібне правило закріплено теж у ч. 1 ст. 216 ЦК України, яка зазначає, що недійсний правочин не створює юридичного наслідку, окрім того, що пов'язано із його недійсністю [2].

Саме тут варто згадати про презумпцію правомірності правочину (ст. 204 ЦК України) і зокрема недійсність значного правочину. Приміром, згідно до ст. 215 ЦК України недійсний правочин може бути нікчемним (адже його недійсність установлена законом) чи оспорюваним (тут його недійсність прямо не установлена законом, проте одна зі сторін чи інша заінтересована особа може заперечувати дійсність правочину на підставах, установлених

законодавством) [2]. У випадку вчинення нікчемного правочину, тоді визнання його недійсним судом не вимагається, в той час як оспорюваний правочин можна визнати недійсним через суд.

Приміром, у справі № 925/1476/17 сам спір розпочався з процесу визнання недійсними рішень загальних зборів акціонерного товариства, тобто він виник із корпоративних відносин [14]. Проте рішенням місцевого господарського суду у задоволенні такого позову було повністю відмовлено. І при тому суд першої інстанції в зв'язку із набранням чинності вже нової редакції ГПК України розглянув цю справу у порядку спрощеного позовного провадження. Постановою апеляційного господарського суду таке рішення було залишено без змін. Крім того апеляційним господарським судом було підкреслено, так як спір в цій справі був пов'язаний із реалізацією позивачем власних корпоративних прав, сам суд першої інстанції помилково розглянув справу у порядку спрощеного позовного провадження.

Так, скасовуючи рішення і постанову судів попередніх інстанцій, КГС ВС підкреслив наступний факт: порушення самих норм процесуального права виступали підставою для скасування судового рішення, коли суд розглянув в порядку спрощеного позовного провадження справу, що мала підлягати розгляду згідно правил загального позовного провадження.

Таким чином, необґрунтованою і з грубо помилкою виступає висновок апеляційного господарського суду щодо залишення рішення місцевого господарського суду без змін. А твердження суду про те, що так зване формальне скасування рішення може призвести до затягування всього розгляду справи, не ґрунтується на самих нормах права й зокрема не може бути підставою для схвалення постанови усупереч визначеного законом повноваження.

Тому із огляду на такі норми законодавства, можна дійти висновку, що непогоджений значний правочин по своїй сутті є нікчемним (й хоча такого визначення в Законі про АТ немає). Деякі фахівці аналізуючи законодавство, зазначали, що коли такий правочин не створює, не змінює та не припиняє

цивільні права й зокрема обов'язки, тоді такий правочин взагалі вважається неукладеним [33]. Проте із цією думкою досить важко погодитись, адже як показує судова практика, непогоджений правочин може визнаватися недійсним судом, тобто є оспорюваним (рішення Господарського суду Одеської обл. від 26.04.2019 р. у справі № 916/40/19) [14].

Особа, яка пред'явила позов про визнання правочину недійсним на підставі того, що він вчинений з порушенням порядку схвалення значного правочину або правочину щодо якого є заінтересованість, зобов'язана довести наступне:

- 1) наявність ознак, за якими правочин визнається значним;
- 2) порушення правочиною прав чи інтересів товариства або його учасників (акціонерів), тобто факт того, що здійснення такого правочину спричинило або може спричинити за собою заподіяння збитків товариству або його акціонеру, який звернувся з відповідним позовом, або виникнення інших несприятливих наслідків для них [32, с.179].

Судам також слід враховувати, що коли невиконання правочину для товариства не була очевидною на момент її здійснення, а виявилася чи виникла згодом, наприклад, через порушення контрагентом або самим товариством зобов'язань, то вона може бути визнана недійсною, при умові якщо позивачем буде доведено, що правочин спочатку укладався з метою його невиконання або неналежного виконання.

Коли посадові особи перевищують повноваження в момент укладання значного правочину – є ризик невиконання договірних зобов'язань і визнання цього правочину недійсним [23]. Доволі розповсюдженими в юридичній практиці є випадки коли:

- 1) суб'єкти господарювання в судовому порядку вимагають виконання договору (в питанні стягнення певного боргу, постачання відповідного товару тощо) – контрагенти подають зустрічний позов щодо визнання правочину недійсним, адже правочин виступає значним і укладений без належного повноваження;

2) контрагенти самостійно виявляють ініціативу і подають позов щодо визнання цього правочину недійсним.

Коли ж звернутись до судової практики, то часто висновки судів залежать від окремих індивідуальних обставин справи, до яких можна віднести процес укладання, виконання, схвалення чи несхвалення договору, а також добросовісність наміру всіх сторін та ін. [36].

Наприклад, в Постанові Верховного суду України № 3-84гс16 від 06.04.2016 р. було встановлено, що одна зі сторін договору поставки (тобто акціонерне товариство) здійснила порушення законодавчих норм, уклавши договір із перевищенням повноваження, унаслідок чого АТ одноособово відмовилося виконувати грошове зобов'язання [9]. Однак незважаючи на наявність порушення в порядку укладання такого значного правочину, що було виявлене, все ж суд не визнав недійсним цей договір та відповідно зобов'язав АТ сплатити наявний борг, адже товариство на протязі досить тривалого терміну виконувало даний договір методом прийняття товару, а також через часткову оплату вартості і підписання додаткових документів, що й свідчили про фактичне схвалення цього значного правочину. В цьому випадку суд використав ст. 241 ЦК України, де визначено, що під час перевищення повноваження правочин все ж вважається схваленим коли суб'єкт учинив дії, які свідчать про його прийняття до виконання. З даного прикладу впливає той факт, що коли інша сторона приймає умови договору і вступає в процедуру його виконання, тоді значний правочин вважається чинним.

Але на практиці є подібні випадки, де такі дії розцінюються судом в іншому ракурсі. Так, Постановою Верховного суду України № 760/8121/16-ц від 13.03.2017 р. визначено, що значний правочин укладений із перевищенням повноваження не можна визнати недійсним, коли інша сторона (тобто контрагент) не володів об'єктивною можливістю передбачити і дізнатись про існування обмеження стосовно підписання договору, і в результаті ці обставини були безконтрольні контрагентом [10]. Мається на увазі, що в контрагента по договору може й не виникнути ніяких сумнівів стосовно правомірності дій

посадової особи, що є підписантом. В даному випадку суд застосував ч.3 ст.92 ЦК України, де зазначено, що у відносинах із контрагентом обмеження повноваження товариства на укладання значного правочину не носить юридичного значення, окрім випадку, коли товариство доведе факт, що контрагент володів інформацією про ці обмеження. Тому вирішальне значення тут має критерій добросовісності поведінки самого контрагента, що може проявлятися, насамперед в знанні чи незнанні щодо існування обмеженості повноваження посадової особи товариства на процес підписання певного договору. Отже, з даного прикладу помітна суперечність у визнанні значного правочину недійсним через добросовісність контрагента.

В окремих випадках, навіть виконання всіх умов для визнання значного правочину дійсним, виникають спірні ситуації. Так, в Постанові Верховного суду України № 927/1364/15 від 10.08.2016 р. зазначалося, що при фактичному виконанні самого договору купівлі-продажу нерухомого майна двома сторонами, все ж не завжди є підставою для того, щоб визнати цей значний правочин дійсним. В такій справі суд визнав значний правочин недійсним, не дивлячись на те, що Продавець (в особі товариства, що уклав договір із перевищенням повноваження) продав власне нерухоме майно, а Покупець (контрагент, що просив визнати такий договір недійсним) фактично сплатив повну вартість за придбане майно. В даній спірній ситуації суд визначив, що було відсутнє фактичне ухвалення значного правочину зі сторони Продавця згідно ст. 241 ЦК України, оскільки наявність лише факту зарахування повної суми на рахунок Продавця не свідчить про ухвалення значного правочину цим товариством, від імені якої певною посадовою особою було укладено цей договір [13].

В даній справі варто звернути увагу на той факт, що коли б вимогу про визнання цього договору недійсним пред'являв сам Продавець, тоді оспорюваний правочин складніше було би визнати недійсним, адже Покупець (контрагент нічого не порушуючи) міг стверджувати про добросовісність

власної поведінки із-за відсутності інформації про порушення самих правил укладення значного правочину Продавцем.

Суд відмовляє у задоволенні позову про визнання значного правочину недійсним або правочину щодо якого є заінтересованість, якщо буде доведено наявність хоча б однієї із таких обставин:

- 1) голосування учасника товариства, який звернувся із позовом про визнання правочину, рішення про схвалення якої приймається загальними зборами учасників (акціонерів), недійсним, хоча він і брав участь в голосуванні з цього питання, що не могло вплинути на результати голосування;
- 2) до моменту розгляду справи в суді правочин схвалена в передбаченому законом порядку;
- 3) відповідач (інша сторона оспорюваного правочину) не знав про укладення з порушенням передбачених законом вимог до нього [55, с.182].

При вирішенні питання про те, чи повинна була інша сторона правочину знати про його укладення з порушенням порядку схвалення значного правочину, суди враховують те, наскільки ця особа могла, діючи розумно і проявляючи обачність, встановити наявність ознак значного правочину та недотримання порядку її схвалення.

Слід відмітити той факт, що юридична практика показує приклади, де в більшості справ суд не задовольняє такі позовні вимоги із-за недоведеності присутності значного правочину чи відсутності в позивача (тобто учасника) відповідних прав подавати цей позов від імені товариства з обмеженою відповідальністю. До прикладу можна навести Рішення Господарського суду Дніпропетровської області №915/2287/19 від 28.08.2020 р. в якому суд зазначав, що укладання товариством спірного договору не виступає прямим порушенням корпоративного права його учасника (тобто позивача), а є наслідком господарської діяльності самого товариства, тобто учасник юридичної особи не може виступати позивачем в цій категорії справ [13]. Тобто з цієї справи помітно, що певні посадові особи товариства не можуть виступати їх учасниками.

В іншій справі, згідно Ухвали Східного апеляційного господарського суду № 922/1120/20 від 11.12.2020 р., визначено що товариством не було надано жодних доказів щодо того, що ціна договору становила більше ніж 50 відсотків від вартості чистого активу, тобто виступає значним правочином [15]. В даному випадку можна дійти висновку, що справа не була вирішена через відсутність доказів, про належність правочину до значного.

Однак часто виникають і виключення в подібних питаннях. Так, в справі Верховного Суду № 910/15809/19 від 18.01.2021 р. визначено, що договір слід визнати недійсним, адже загальними зборами учасників товариства не прийнято відповідного рішення щодо надання дозволу на укладання значного правочину, в той час як фінансова звітність та аудиторський висновок підтверджували перевищення 50 відсотків вартості чистих активів [16]. Водночас, других додаткових обставин, що би свідчили на користь дійсності такого договору не було виявлено.

Важливо також зазначити, що для всіх сторін значного правочину може існувати й податковий ризик в формі донарахування. Так, Державна податкова служба нараховує грошові зобов'язання через те, що унаслідок недійсності правочину під сумнів може ставитись і реальність здійснення господарської операції.

Таким чином, в період між визнанням значного правочину недійсним і зокрема перевищенням повноваження стосовно його укладення існує доволі чіткий причинно-наслідковий зв'язок. Проте в деяких справах його недостатньо для застосування законодавчого положення у визнанні недійсності значного правочину. Саме тому, щоб уникнути ризику в процесі укладення значного правочину, слід ретельно перевіряти іншого суб'єкта господарювання-контрагента методом запиту необхідної інформації (до таких документів можна віднести: загальне повноваження стосовно представництва; наявність копії рішення загальних зборів щодо надання згоди на вчинення ним значного правочину; бухгалтерська довідка про чисті активи підприємства; довідка стосовно попереднього квартального балансу та ін.).

Також, для уникнення непорозуміння сторін, слід додатково прописувати в договорі із контрагентом окремі пункти, де підтверджуються наступні аспекти:

- контрагент розуміє всі підстави укладення значного правочину і відповідно наслідки порушення норм стосовно цієї процедури;
- сторони обговорили питання про те, чи є для них правочин значним;
- сторонами здійснювались дії стосовно отримання інформації один у одного про те, чи може цей укладений договір вважатись значним правочином.

Звісно ці зазначені пропозиції не гарантують уникнення ризику, що впливає із значного правочину, однак при наявності спірного питання є можливість засвідчити поведінку однієї зі сторін договору, як добросовісну особу, що є досить важливим критерієм для визначення дійсності чи недійсності правочину.

Отже, дослідивши питання визнання значного правочину недійсним, дійшли висновку, що непогоджений значний правочин не може спричинити будь-якого зобов'язання для сторін. Подібне правило закріплено і у ч. 1 ст. 216 ЦК України, яка зазначає, що недійсний правочин не створює юридичного наслідку, окрім того, що пов'язано із його недійсністю. Особливу увагу в національному законодавстві слід приділити питанню про можливості визнання таких правочинів недійсними, і закріпити право на позов за товариством або акціонером та передбачити відповідальність за недотримання норм закону про правочин (наприклад, відшкодувати товариству втрату, яку він зазнав в результаті укладення такого правочину).

На наш погляд, акціонерні товариства можуть діяти ефективно лише при активному контролі акціонерів. Необхідно законодавчо забезпечити права акціонерів одержувати інформацію про правомірність чи неправомірність, ефективність або неефективність поведінки посадової особи, забезпечити належну відповідальність цих осіб у разі їх неналежної поведінки.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Провівши ґрунтовне дослідження вчинення значних правочинів акціонерних товариств, ми дійшли до таких висновків:

1. Дослідивши поняття та суть значного правочину, виявили, що законодавець, наділяючи АТ загальною правоздатністю, дозволяє йому в процесі ведення діяльності здійснювати будь-які правочини. Водночас вчинення певних юридичних актів обмежено застосуванням до них спеціальних вимог, що обумовлено «екстраординарним» характером таких правочинів, через специфіку їх предмета і суб'єктного складу. Вказане поняття використовується в різних нормативно-правових актах стосовно юридичних осіб інших організаційно-правових форм, а також зустрічається в господарському законодавстві. Поняття значного правочину, яке закріплено у Законі про АТ, деяким чином обмежує самі можливості застосування цього інституту й зокрема створює можливість порушення прав акціонерів у випадку, коли предметом договору будуть виступати не майно (тобто роботи і послуги), а інші об'єкти цивільних прав.

2. Істотні умови значних правочинів акціонерних товариств щодо набуття й відчуження корпоративних прав слід класифікувати згідно критерію виду джерела, за яким установлені наступні вимоги: загальні, що є обов'язкові для усіх договорів (установлені ЦК України); визначені спеціальним законодавством; обумовлені природою і особливістю певного договору. Для АТ окремо встановлюються вимоги до порядку прийняття відповідного рішення загальними зборами акціонерів. Істотні умови договору містять: предмет договору, який визначений самим законом як істотний або необхідний для договорів деякого виду, стосовно яких за заявою хоча би одної із сторін повинно бути досягнуто згоди (ст. 638 ЦК України).

3. Провівши паралель відмінностей значного правочину і правочину щодо якого є заінтересованість, виявили, що ст. 71 Закону України «Про акціонерні товариства» визначає питання стосовно рішення щодо надання згоди на

вчинення правочину, стосовно вчинення якого є заінтересованість, приймає відповідний орган акціонерного товариства згідно із даною статтею, коли ринкова вартість майна чи послуг чи сума коштів, що є предметом правочину із заінтересованістю, перевищує 1 відсоток вартості активів згідно даних останньої річної фінансової звітності акціонерного товариства. Також статутом акціонерного товариства можна установити нижче граничне значення, до того ж може бути встановлено і додаткові випадки віднесення правочину до правочину із заінтересованістю. Це рішення має містити певний перелік умов проекту правочину, що можна змінювати згідно рішення виконавчого органу акціонерного товариства в процесі вчинення правочину із заінтересованістю.

4. Віднесення в АТ до компетенції того чи іншого органу питання про прийняття рішення щодо надання згоди залежить від вартості предмета правочину. Якщо вартість майна становить від 10 до 25 відсотків балансової вартості активів товариства згідно даних останньої річної фінансової звітності, то рішення про згоду на вчинення чи про подальше схвалення значного правочину приймає наглядова рада. У випадку коли не було прийнято наглядовою радою рішення щодо вчинення значного правочину, тоді питання про його вчинення варто винести на розгляд загальних зборів. Коли ж вартість майна товариства, перевищує 25 відсотків вартості активів – рішення про вчинення значного правочину за поданням наглядової ради приймається загальними зборами. Особливий порядок укладення значного правочину є підставою для його віднесення до екстраординарних операцій. Метою такого порядку є створення для учасників відповідних відносин додаткових гарантій забезпечення їх прав і законних інтересів. Оскільки можливі зловживання з боку виконавчого органу товариства при здійсненні операцій, пов'язаних з розпорядженням майном (активами) АТ в значному розмірі.

5. Визнання значного правочину недійсним відбувається згідно ст. 203 і ст.215 Цивільного кодексу України за умови недодержання вимог щодо форми правочину є підставою визнання недійсності правочину. Також згідно ст. 72 Закону про АТ, значний правочин, правочин, щодо якого є заінтересованість,

вчинений з порушенням порядку прийняття рішення про надання згоди на його вчинення, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки акціонерного товариства лише у разі подальшого схвалення правочину товариством у порядку, встановленому для прийняття рішення про надання згоди на його вчинення. Непогоджений значний правочин не може спричинити будь-якого зобов'язання для сторін. Подібне правило закріплено теж у ч. 1 ст. 216 ЦК України, яка зазначає, що недійсний правочин не створює юридичного наслідку, окрім того, що пов'язано із його недійсністю.

Згідно до ст. 215 ЦК України недійсний правочин може бути нікчемним (адже його недійсність установлена законом) чи оспорюваним (тут його недійсність прямо не установлена законом, проте одна зі сторін чи інша заінтересована особа може заперечувати дійсність правочину на підставах, установлених законодавством). У випадку вчинення нікчемного правочину, тоді визнання його недійсним судом не вимагається, в той час як оспорюваний правочин можна визнати недійсним через суд.

Тому із огляду на такі норми законодавства, можна дійти висновку, що непогоджений значний правочин по своїй сутті є нікчемним. Деякі фахівці аналізуючи норми корпоративного законодавства, зазначали, що коли такий правочин не створює, не змінює та не припиняє цивільні права й зокрема обов'язки, тоді такий правочин взагалі вважається неукладеним.

Із метою вдосконалення чинного законодавства України із питань регулювання значних правочинів акціонерних товариств пропонується внести наступні **зміни й доповнення** до деяких законодавчих актів України, а саме:

– внести зміни до Закону України «Про акціонерні товариства», змінивши назву ст. 70. «Значний правочин» на *«Вимоги до порядку вчинення значного правочину»* та відповідні зміни закріпити у вказаній статті;

– закріпити поняття «значного правочину акціонерного товариства» в ст. 70 Закону України «Про акціонерні товариства», виклавши його в такій редакції:

«правочин, вчинений акціонерним товариством (статутний капітал якого поділено на визначену кількість часток однакової номінальної вартості), коли ринкова вартість майна, що є його предметом, становить 10 й більше процентів вартості активів товариства, відповідно до даних останньої річної фінансової звітності».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV. (Редакція станом на 27.02.2021, № 436-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 01.04.2021)
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року №40. (Редакція станом на 01.01.2021, 435-IV). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.05.2021)
3. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. (Редакція станом на 19.06.2020, № 738-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 21.06.2021)
4. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.18 р. № 2275-VIII. (Редакція станом на 16.07.2020, підстава - 340-IX). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 15.06.2021)
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо управління об'єктами державної та комунальної власності: Закон України від 02.06.2016 1405-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1405-19#Text> (дата звернення: 25.05.2021)
6. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 03.12.2013 № 2826. (Редакція станом на 24.04.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13#Text> (дата звернення: 05.09.2021)
7. Про затвердження Змін до Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 24.12.2019 № 781. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0255-20#Text> (дата звернення: 05.09.2021)

8. Постанова Касаційного господарського суду Верховного Суду від 05.09.2018 у справі № 925/1476/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/76326068> (дата звернення: 14.05.2021)
9. Постанова Верховного Суду України від 06.04.2016 № 3-84гс16.. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/57169342> (дата звернення: 06.02.2021)
10. Постанова Верховного Суду України від 13.03.2017 року у справі №760/8121/16-ц.
URL:https://protocol.ua/ua/postanova_vsu_vid_13_03_2017_roku_u_spravi_760_8121_16_ts/ (дата звернення: 05.03.2021)
11. Постанова Вищого Господарського Суду України від 10.08.2016 року у справі №927/1364/15. URL:https://protocol.ua/ru/postanova_vgsu_vid_10_08_2016_roku_u_spravi_927_1364_15/ (дата звернення: 06.03.2021)
12. Постанова Вищого Господарського Суду України від 22.06.2017 в справі №904/9759/16. URL:http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/SD170088.html (дата звернення: 02.03.2021)
13. Рішення Господарського суду Дніпропетровської області №915/2287/19 від 28.08.2020 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/91370297> (дата звернення: 1.09.2021)
14. Рішення Господарського суду Одеської області у справі № 916/40/19 від 26.04.2019 р. URL: <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/81503602/> (дата звернення: 1.09.2021)
15. Ухвала Східного апеляційного господарського суду №922/1120/20 від 11.12.2020 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/93464635> (дата звернення: 04.09.2021)
16. Ухвала Верховного Суду № 910/15809/19 від 18.01.2021 р. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/94194191> (дата звернення: 06.09.2021)

17. Бабаларов С. Угоди акціонерного товариства. URL: <http://www.kstil.com.ua/current/?aid=123>. (дата звернення: 22.09.2021)
18. Бабецька І.Я. Корпоративні правовідносини та корпоративні права: до проблеми визначення поняття. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. 2013. №8. С. 150-155.
19. Беяневич О.А. Про предмет значного правочину. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 10. С. 55-60.
20. Беяневич О.А., Мягкий А.В. Корпоративне управління за законодавством України: теоретико-прикладні проблеми: монографія. К.: НДІ приватного права підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака, 2017. 320 с.
21. Бігняк О.В. Проблемні питання, пов'язані із захистом корпоративних прав акціонерів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2018. №50. С. 116-119.
22. Бутрин-Бока Н.Н. Щодо питання про умови дійсності правочинів з приводу відчуження корпоративних прав. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 2. С. 94-98.
23. Выговский А.А. Сделки в «особом порядке». *Юридическая практика*. 2019. №5. URL: <https://pravo.ua/articles/sdelki-v-osobom-porjadke/>
24. Вінник О.М. Господарське право: курс лекцій (загальна частина) Київ: Видавництво Ліра-К, 2017. 240 с.
25. Гарагонич О.В. Правова природа корпоративних відносин. *Предмет правового регулювання галузей вітчизняного права: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 15–16 березня 2019 року* / ред. кол. Гриценко І. С., Мельник Р. С. та ін. К.: Гельветика, 2019. С.46-50.
26. Гарагонич О. В. Формування статутного капіталу акціонерних товариств. *Вісник Академії адвокатури України*. 2015. № 3. С. 30-38.
27. Господарське право: підруч. / Д. В. Задихайло, В. М. Пашков, Р. П. Бойчук та ін.; за заг. ред. Д. В. Задихайла, В. М. Пашкова. Х.: Право, 2012. 696 с.

28. Господарське право України: навч. посіб. / С. В. Несинова, В. С. Воронко, Т.С. Чебикіна; за заг. ред. С. В. Несиної. К.: Центр учбової літератури, 2012. 564 с.
29. Губарєв С.В. Сучасне управління акціонерними товариствами. *Правове регулювання суспільних відносин: актуальні проблеми та вимоги сьогодення: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (20 липня 2018 р.).* Л., 2018. С. 45-49.
30. Губарєв С.В. Акціонерна форма господарювання в розвитку ринкових відносин. *Інтеграція юридичної науки і практики в сучасних умовах: матеріали міжнародної науково-практичної конференції.* Л., 2018. С. 24- 28.
31. Гуцалюк О.М. Забезпечення захисту акціонерного товариства від спроб недружнього злиття-поглинання. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Економіка.* 2015. Вип. 15. С. 149-158.
32. Давидова І.В. Щодо співвідношення понять «правочин» та «угода» за законодавством України. *Проблеми вдосконалення цивільного законодавства України: матеріали круглого столу (м. Одеса, 12 травня 2012 р.).* Одеса: Фенікс, 2012. С. 44-46.
33. Зельдіна О.Р., Хрімлі О.Г. Судовий захист прав суб'єктів підприємництва: теоретичні та практичні аспекти: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 2015. 176 с.
34. Значні правочини та правочини із заінтересованістю. *Юрист&Закон.* №10. 2019. URL:<https://www.saad.legal/bigdealllc/> (дата звернення: 13.07.2021)
35. Іванова А.С., Ковтун С.В., Пігуль Н.Г. Особливості становлення та розвитку акціонерних товариств в Україні. *Економіка і суспільство.* Вип 10. 2017. С. 256-261.
36. Кантерман О.О. Значні правочини ТОВ: укладаємо за новим законом. *Uteka.* 2018. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/commerce-12-rabota-s->

chastnym-predprinimatelnyami-6-znachitelnye-sdelki-ooo-zaklyuchaem-po-novomu-zakonu (дата звернення: 12.05.2021)

37. Карчевський К.А. Поняття значного правочину (доктринальний аспект). *Форум права*. 2009. № 3. С. 308–316.

38. Карчевський К.К. Крупные сделки ООО, АО и госпредприятий: сравнительный анализ в свете нового закона. *Pravo*. 07.02.2018. URL: <https://pravo.ua/b-krupnye-sdelki-ooo-ao-i-gospredpriyatij-sravnitelnyj-analiz-v-svete-novogo-zakona-b/> (дата звернення: 12.02.2021)

39. Кибенко Е.Р. Корпоративное право: учебное пособие. 2-е изд. Х.: фирма «Эспада». 2018. 248 с.

40. Кильчинська Ю.Ю. Особливості правового регулювання значних правочинів та правочинів із заінтересованістю в ТОВ. EVERLEGAL. 11.03.2020. URL: <https://everlegal.ua/osoblyvosti-pravovogo-regulyuvannya-znachnykh-pravochyniv-ta-pravochyniv-iz-zainteresovanistyuu-v-tov> (дата звернення: 18.03.2021)

41. Кібець Т.О. Права учасників акціонерного товариства на отримання дивідендів: нормативне забезпечення. *Вісник Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*. 2014. С. 177-180.

42. Козюк З.З. Значні правочини: ТОВ стало легше дихати. *Консультус юрист*. №46 (658). 2019. С.28-29.

43. Корпоративне право: навчальний посібник / О.В. Гарагонич, С.М. Грудницька, Е.Е. Бекірова, Ю.М. Бисага; за заг. ред. О.В. Гарагонича, С. М. Грудницької. К.: Видавничий Дім «Слово», 2014. 344 с.

44. Корпоративне управління: підруч. / І. А. Ігнат'єва, О. І. Гарафонова. К.: «Центр учбової літератури», 2013. 600 с.

45. Корпоративне управління: теорія та практика: підруч. / М. П. Мальська, Н. Л. Мандюк, Ю. С. Занько. К.: Центр учбової літератури, 2012. 360 с.

46. Костова Н. І. Правове регулювання статуту акціонерного товариства. *Часопис цивілістики*. Вип. 15. 2013. С. 76-80.
47. Кравчук В.М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія. Львів: Край, 2009. 474 с.
48. Курильченко К.К., Корнеюк В.В. Вчинення значних правочинів: відмінності за законодавством про ТОВ і АТ. URL: <https://legalhub.online/korporatyvne-pravo/vchynennya-znachnyh-pravochyniv-vidminnosti-za-zakonodavstvom-pro-tov-i-at/> (дата звернення: 09.02.2021)
49. Кучер В.О. Недійсні правочини та їх цивільно-правові наслідки: навч. посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2014. 344 с.
50. Лантинов Ю.Ю. Базовый показатель при определении стоимости крупной сделки хозяйственного общества. *Leges si viata=Закон и Жизнь: междунар. науч.-практ. журн.* 2014. № 8/3 (August). С.89-92.
51. Литвиненко К.К. 50 % Рубікон для ТОВ: погоджуємо значні правочини. *Професійний бухгалтер*. №34. 2019. URL: <https://ibuhgalter.net/ru/articles/377> (дата звернення: 19.01.2021)
52. Нижний А.В., Ходаківський М.П., Юровська Г.В. Визнання правочинів недійсними: основи теорії та судова практика. Посібник для суддів. Київ: Алерта, 2020. 234 с.
53. Новий Закон про ТОВ в Україні. URL: <https://dlf.ua/ua/novij-zakon-pro-tovaristva-z-obmezhenoyu-vidpovidalnistyu/> (дата звернення: 19.01.2021)
54. Особливості укладення значних правочинів з перевищенням повноважень посадової особи. *Trustme*. 2021. URL: <https://trustme.ua/osoblyvosti-ukladennya-znachnyh-pravochyniv-z-perevyshhennyam-povnovazhen-posadovoyi-osoby/> (дата звернення: 01.09.2021)
55. Підприємницька діяльність: підручник / Л. М. Гаєвська, О. І. Марченко; Державна фіскальна служба України, Університет ДФС України. Ірпінь, 2019. 500 с.

56. Підприємницьке право України / За ред. Шишки Р. Б. 2-е вид. Харків: Еспада, 2016. 369 с.
57. Подоляк С.С. Значний правочин та правочин, щодо якого є заінтересованість окремих господарських товариств. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2019. С.102-106.
58. Право на сделку, или Как защитить корпоративные права. *Юрист&Закон*. 2021. URL: https://uz.ligazakon.ua/magazine_article/EA010720
59. Руденко О.О., Шишковський Б.Б. Вчинення значних правочинів: відмінності за законодавством про ТОВ і АТ. *Юридична газета Online*. 2019.№25-26 (679-680).URL:<https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/> (дата звернення: 16.05.2021)
60. Савінова В.М. Правова природа корпоративних правовідносин. *Молодий вчений*. 2015. № 5(3). С. 72-75.
61. Скворцова О.Ю. Практичні аспекти корпоративного правління АТ: Контрольний орган. Голова АТ. Наглядова рада. *Юридична газета*. 26 квітня 2017. № 17. С. 20-24.
62. Скворцова О.Ю. Установчі документи акціонерного товариства. *Юридичний журнал*. 2015. № 2. С. 41-44.
63. Сліпенчук Н.А. Визнання значного правочину (договору) акціонерного товариства недійсним як спосіб захисту корпоративних прав. *Фаховий збірник наукових статей «Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України»*. Випуск 31. Івано-Франківськ. 2017. С.178-186. URL:<https://if.arbitr.gov.ua/sud5010/pres-centr/publications/393749/> (дата звернення: 16.01.2021)
64. Статут акціонерного товариства «Хартрон» (нова редакція) / (код ЄДРПОУ 14313062). Харків, 2019. 67 с. URL: http://www.hartron.com.ua/sites/default/files/doc/ustav_2019.pdf (дата звернення: 16.09.2021)

65. Цікало В. Умови здійснення та захисту права акціонера на обов'язковий викуп акцій товариством. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 10. С. 52-56.
66. Швець Ф.Д. Корпоративне управління: навч. посіб. Рівне: 2017. 320 с.
67. Штим Т. Б. Акціонерні угоди, правочини із заінтересованістю та значні правочини в акціонерних товариствах. Дис... канд. юрид. наук. 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. К., 2014. 242 с.
68. Штым Т.Б. Сравнительный анализ регулирования крупных сделок и сделок с заинтересованностью акционерных обществ. *Закон и жизнь*. 2013. №8/4. С.268-271.
69. Щербина В. С. Господарське право: підруч. 5-те вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2016. 600 с.
70. Юрчишена Л.В., Бершадський А.О. Акціонерні товариства: тенденції, проблеми функціонування та дивідендна політика. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. Вип. 3(08). С. 95-102.